Stamphuset – knapt til å kjenne igjen!

Sjekk de to bildene over. De er tatt fra samme sted, Ålgård bru, men med ca. 125 års mellomrom. Ser du at den nederste delen av grunnen er den samme?

Det øverste bildet viser en tidlig utgave av Stamphuset sammen med det første spinneriet. Det ble oppført av Ole Nielsen i 1870. Mellom Stamphuset og Spinneriet skimtes et tilbygg med skråtak. Dette var overbygg til fabrikkens vannhjul. Denne formen for kraftoverføring var et stort framskritt fra hestevandringen i Ole Nielsens fargeri på Sandnes, og var grunnen til at fabrikken ble lagt til Ålgårdsfossen. Til høyre ser vi aquadukten som forsynte vannhjulet med vann fra Edlandsvatnet. Den observante leser vil sikkert se at vannet kommer fra en uvant kant. Det er imidlertid ikke Ålgårdsfossen vi ser til høyre, men overskuddsvann fra aquadukten som slippes ut.

Det første spinneriet ble revet like etter at Veveriet sto ferdig i 1898, men Stamphuset står der den dag i dag, riktignok betydelig påbygget, både i høyde og lengde. Sokkelen i naturstein drar vi likevel kjensel på, men til og med den har blitt høyere enn opprinnelig. I dag er det i tillegg to etasjer i teglstein oppå denne sokkeletasjen.

Hvor gammelt er Stamphuset?

I boka *HISTORIEN OM EN NORSK FABRIK* fra 1914 skriver Sven Nilssen: *Og paa Aalgaard, hvor alt det, som i 1870 het bebyggelse, var indskrænket til 2 kvernhus, er der nu grodd op en arbeiderby med et indbyggerantal av omtrent 1000 mennesker. (s. 24)*

Forfatteren tenker her på området ved fossen, for selve gården Ålgård var selvfølgelig bebygd, som også gårdene Edland og Berland var. Men ved fossen skal det etter alt å dømme ha stått to kvernhus. Sannsynligvis ett på Ålgårdssiden, og ett på Edlandssiden. Kan det tenkes at Stamphuset ble bygget med utgangspunkt i det gamle kvernhuset på Ålgårdssiden?

Når Egil Werner Erichsen i boka 75 ÅR I NORSK TEKSTIL (1947) skriver om det første spinneriet fra 1870 forteller han at *Et gammelt stampeverk (valkeverk) blev flyttet op fra Sandnes og anbrakt i en mindre murbygning opunder fossen. Drivkraften delte det med spinneriet. (s. 49)*

Snakker Erichsen om et bygg som allerede sto der? Et av de gamle kvernhusene? På det øverste bildet ser vi at det innebygde vannhjulet står mellom spinneriet og Stamphuset, og dermed gir mulighet til å dele kraft. Og Stamphuset står unektelig *op under fossen.* Forfatteren skriver imidlertid *murbygning*, mens Stamphuset på tidlige bilder viser en trebygning på en grunnmur av stein. Kan det tenkes at forfatteren skriver *murbygning*, fordi treverket allerede lenge før forfatteren skrev boka, var erstattet med mur?

Alt i alt er det ikke urimelig å tenke seg at dagens Stamphus har utgangspunkt i et kvernhus som sto på stedet allerede lenge før 1870.

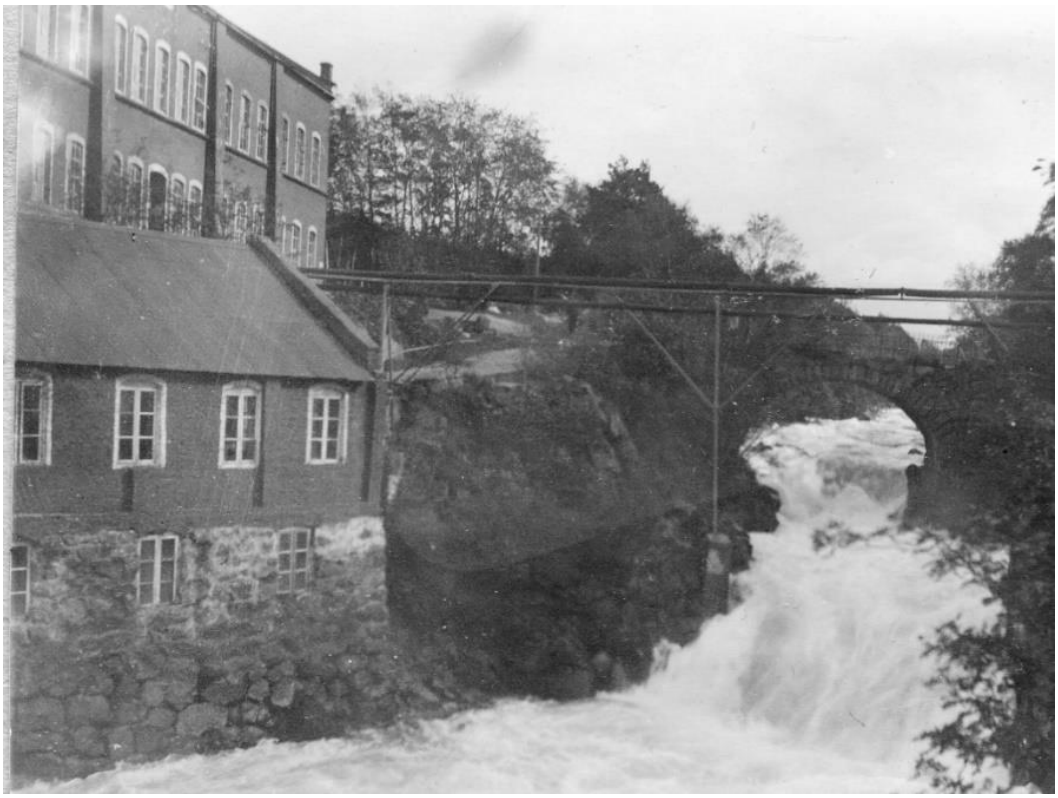

På bildet over ser vi at sokkelen i naturstein har blitt høyere enn opprinnelig, og har fått vinduer. Hovedetasjen i tre er blitt erstattet med mur. I bakgrunnen Veveriet fra 1898 og Ålgård bru, ei steinhvelvbru fra 1857. I dag er den gang- og sykkelvei. Stamphuset ble opprinnelig brukt til stamping eller valking (toving) av vevd ullstoff. Ellers kan bygningen skilte med oppgaver som smie, verksted, badeanstalt og lager. I dag har Round Table klubblokale her. De gjorde en formidabel innsats med å rehabilitere bygget på slutten av 1990-tallet. Den grønne døra på bildet under fører inn til klubblokalet. Toppetasjen har forsamlingsrom, garderobe, kjøkken og toalett, og kan leies av Round Table.

Den nederste døra fører inn til det som i en periode var badeanstalt. I Ålgård Rotarys bok står det at man kom inn i en smal gang med 5-6 små baderom til høyre og en trebenk under vinduene til venstre. Videre innover var det et 4-5 m^2 stort basseng og badstue. Les mer om dette på side 261 og 262 i boka ***Ålgårds Historie***.

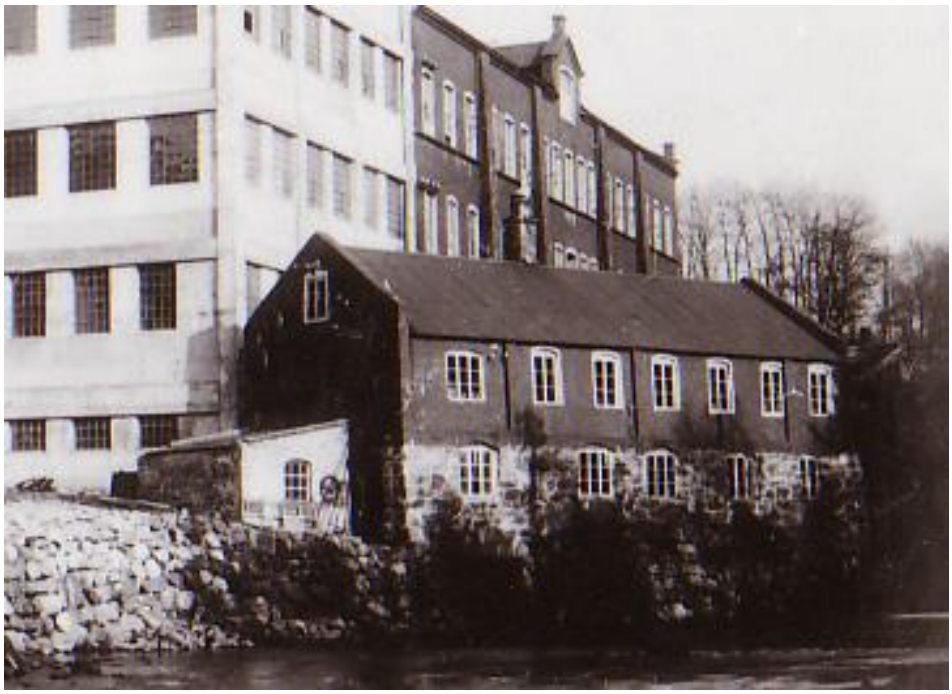

Stamphuset slik det fremstår i dag med to etasjer i teglstein på en sokkeletasje i naturstein. Den øverste etasjen kom på plass samtidig med at den eldste delen av Veveriet fikk en tredje etasje i 1936/37.

Tekst og nye bilder: Ørnulf Tendeland. Gamle bilder: Ålgård Rotarys bildearkiv